

AMKEN puheenjohtaja Leena Linnainmaan puhe 31.10 ammatillisen koulutuksen seminaarissa

Arvoisa (ministeri), kaupunginjohtaja, hyvät naiset ja herrat

Koulutuksen supervalta Suomi on 15 vuotta PISA-menestyksensä jälkeen havahtunut osaamistason laskuun ja osaamiserojen kasvuun.

Maan hallitus onkin käynnistänyt lukuisia koulutuksen kehittämisen hankkeita. Näistä ammatillisen koulutuksen reformi – amisreformi - on meille kaikkein tutuin. Sen rinnalla on käynnissä lukiouudistus ja tuoreimpana viikko sitten esitelty korkeakouluvisio. Myös oppivelvollisuusiän muuttamisesta keskustellaan.

Erilliset reformit, uudistukset ja visiot eivät riitä. On arvioitava Suomen tulevaisuuden haasteita ja miten koko koulutusjärjestelmä voi niihin vastata. Ammatillisen, lukio- tai korkeakoulutuksen osa-optimointi ei ole ratkaisu.

Kansakunnan osaamisen haasteet ylittävät koulutuksen sisäiset raja-aidat. Elämäntavan ja työn muutokset, joita seuraa mm. teknologisesti kehityksestä, vaikuttavat kaikkiin koulutussektoreihin ja asteisiin. Samoin kehityksen luomat uudistumiseen mahdollisuudet ulottuvat kaikkeen koulutukseen. On tärkeä tiedostaa, että koulutusjärjestelmän suuret ongelmat liittyvät usein siirtymiin koulutuksesta toiseen. Tätä kuvaa hyvin vuosikymmeniä vellone keskustelu korkeakoulujen opiskelijavalinnoista.

Suomi tarvitsee kokonaisnäkemyksiä koulutuksesta ja osaamisesta, koska tarvitsemamme osaamisen pitäisi olla enemmän kuin koulutussektoreiden erillisten tulosten summa.

Koulutus muodostuu ekosysteemin, jonka kaikki osat ovat toisistaan riippuvaisia. Tässä ekosysteemissä korkeakoulujen menestys pohjautuu sille työlle, mitä edeltävät koulutukset ovat saaneet aikaiseksi.

Koulutuksen uudistaminen edellyttää uutta osaamista niin opettajilta kuin koulutuksen johtajilta.

Nopea teknologinen kehitys mahdollistaa keinotodellisuudesta ja laajennetusta todellisuudesta aivan uusia keinoja koulutuksen käyttöön. Käsityksemme oppimisympäristöistä niin ammatillisessa kuin yleissivistävässä koulutuksessa voi muuttua nopeastikin.

Tämän vuoksi Suomessa on varauduttava kehittämään uutta pedagogiikkaa, joka hyödyntää uusimpia teknologisia mahdollisuuksia. Kyse ei ole opetuksen tai opettajien korvaamisesta koneilla. Kyse on opettajien työn muutoksesta, joka vaatii uutta osaamista kaikilta.

Suomi osasi aikanaan rakentaa maailman parhaan koulutusjärjestelmän.

Osaammeko nyt uudistaa sen niin, että suomalaisilla olisi 2020- ja 2030-luvuillakin maailman paras koulutusjärjestelmä palvelemissa meitä lapsuudesta vanhuuteen? Näitä ratkaisuja pitäisi tehdä viimeistään puolentoista vuoden päästä, kun kevään 2019 vaalien jälkeen maahan muodostetaan uutta hallitusta.

Viime viikolla julkaistun Unescon kansainvälisen raportin viesti Suomelle oli selkeä. Vastuu laadukkaasta ja tasa-arvoisesta koulutuksesta on päättäjien, koulutuksen järjestäjien, opettajien, opiskelijoiden ja edunvalvontajärjestöjen yhteinen.

Konkreettisin esimerkki osaamistason laskusta on perusopetuksen oppimistulosten huolestuttava heikentyminen. Perusopetuksen päättävistä 11 prosenttia eli joka yhdeksäs ei osaa lukea kunnolla. Noin 15 prosenttia ei saavuta toisen asteen opinnoissa vaadittavaa osaamista.

Osallistuminen koulutukseen läpi elämän ja työuran on vahvasti sidoksissa perusopetuksen ja toisen asteen koulutukseen läpikäymiseen ja oppimistuloksiin. Tämän vuoksi perusopetuksen oppimistulosten heikentymiseen on reagoitava nopeasti.

Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista 68 prosenttia osallistuu aikuiskoulutukseen, joka ei tähtää tutkintoon tai sen osiin. Vain perusasteen suorittaneista vastaavaan koulutukseen osallistuu vain 29 prosenttia. Vain peruskoulun varassa olevat ovat myös muita useammin työttömänä tai kokonaan pois työmarkkinoilta.

Suomalaisten osaamisen kannalta perusopetus on siis ratkaisevassa asemassa. Ammattiopisto tai lukio ei voi paikata puutteita, joita nuorten taitoihin jää. Kun peruskoulu tekee työnsä, rakentaa ammatillinen koulutus sen päälle työssä ja elämässä tarvittavaa ammattitaitoa ja osaamista.

Ammatillisista oppilaitoksista kantautuu huolestuttavia viestejä opintonsa aloittavien osaamisesta. Yhä useamman opintonsa aloittavan perustaidot ovat puutteelliset. Ennen oppivelvollisuus iän muuttamista onkin huolehdittava, että nykyisen oppivelvollisuuden aikana opitaan edes lukeman ja laskemaan.

Myös erityisopiskelijoiden määrä on lisääntynyt. Heitä on ammatillisessa koulutuksessa jo yli 24 000. Kaikista ammatillisen tutkinnon suorittajista erityisopiskelijoita on jo 9 prosenttia, mutta nuorten ammatillisessa koulutuksessa erityisopetusta saa peräti 18 prosenttia.

Oppilaitokset kohtaavat myös sosiaalisia ja terveysongelmia, joiden hoitamiseen pedagogian keinot eivät riitä. Jotkut opettajat ovat kommentoineet työnsä muuttuneen osaksi hoitoketjua. Myös erilaiset uhkatilanteet ja turvallisuusriskit ovat lisääntyneet.

*

Ketään teistä ei yllätä, jos ennustan ammatillisen koulutuksen taloudellisen tilanteen pysyvän kireänä vielä vuosia.

Ensi vuoden rahoitus on lähes samalla tasolla kuin tänä vuonna, kun mukaan lasketaan työvoimakoulutuksesta siirtyvät rahat. Rahoituksen arvo on kuitenkin romahtanut 10 vuoden takaiselle tasolle. Samanaikaisesti opiskelijamäärät ja tutkintotavoitteet ovat lisääntyneet.

Uudessa rahoitusmallissa keskeisiksi laadunmittareiksi nousevat työllistyminen ja jatko-opintoihin sijoittuminen. Näiden pitäisi rajoittaa kiusausta tutkinto- tai suoritetehtailuun.

Koulutuksen järjestäjät ovat sopeuttaneet ja yhä sopeuttavat toimintaansa uudistamalla organisaatioitaan ja karsimalla tilojaan. Näihin ratkaisuihin sisältyy myös henkilöstön määrän väheneminen, koska suurin osa koulutuksen kustannuksista on työvoimakustannuksia.

Edessä on aika, jolloin rahoitus ei kasva, vaikka leikkaukset olisivatkin loppuneet. Tässä tilanteessa kaikki kustannusten nousu johtaa uusiin tehostamis- tai sopeuttamistoimiin.

Tämä on hyvä muistaa talvella palkkaneuvottelujen aikana.

*

Koulutuksen rakennemuutos ja sopeuttamisen tarve konkretisoituu kymmeneen tarpeettomaksi käyviin tai käyneisiin kiinteistöihin. AMKE on syksyn aikana selvittänyt koulutuksen järjestäjien suunnitelmia tilojen vähentämiseksi.

Ainakin 28 AMKEN jäsenenä olevaa koulutuksen järjestäjää on päättänyt vähentää keskimäärin 18 prosenttia. Nämä koulutuksen järjestäjät myyvät, purkavat tai vuokraavat ulos lähes joka viidennen neliönsä. Kyse on yhteensä 373 500 neliömetristä

Päätetyt tilojen vähentämiset ovat kaksi kertaa suuremmat kuin tyhjänä olevien tilojen määrä, joten kyse on ennakkoivasta toiminnan muuttamisesta, ei vain reagoinnista opiskelijamäärien muutoksiin.

Koulutuksen järjestäjät keskittävät toimintaansa, minkä vuoksi osa tiloista jää tarpeettomiksi. Ensisijainen syy on ollut opiskelijamäärien vähentyminen, minkä taustalla on väestökehitys. Vähentynyt rahoitus ei riitä pienten toimipisteiden toiminnan jatkamiseen.

Myös ammatillisen koulutuksen reformilla on vaikutusta tilatarpeisiin. AMKEN kyselyyn vastanneista kolmaosa arvioi työpaikoilla tapahtuvan oppimisen ja reformin syyksi tilojen vähentämiselle.

Myös ammattikorkeakoulujen irtaantuminen ammatillisesta koulutuksesta on jättänyt tiloja tyhjilleen.

Samanaikaisesti tarvitaan uudennaisia tiloja, jotka ovat aiempaa monikäyttöisempiä. Näin tehostetaan resurssien käyttöä ja luodaan nykyaikaisia oppimisympäristöjä. Tilaratkaisuilla voidaan tukea myös pedagogisia uudistuksia esimerkiksi tiimiopettajuutta. Nuorten ja aikuisten koulutuksen erillisistä tiloista on useimmissa paikoissa jo ajat sitten siirrytty yhteisiin tiloihin ja laitteisiin.

*

Tilojen vähentäminen on mahdollisuus koulutuksen uudistamiseen.

Tilojen vähentäminen ei ole kuitenkaan ongelmattonta, koska turhiksi käyville oppilaitoskiinteistöille ei ole kysyntää markkinoilla. Yli puolet AMKEN tilakyselyyn vastanneista koulutuksen järjestäjistä oli kohdannut vaikeuksia tiloja myydessään. Tyhjät ja turhat tilat rasittavat koulutuksen järjestäjien taloutta.

Niinpä 19 kyselyyn vastannutta koulutuksen järjestäjää aikoo purkaa noin 131 000 m² lähes 60 eri kiinteistössä. Viisi vastaaja ilmoitti jo purkaneensa tarpeettomiksi jääneitä tiloja.

Eräillä koulutuksen järjestäjillä on taakkanaan myös kulttuurihistoriallisesti arvokkaita ja suojeltuja oppilaitosrakennuksia, jotka edellyttävät omistajalta ylläpitoa, vaikka rakennuksia ei enää tarvittaisikaan koulutustoiminnan tarpeisiin. Suojelumääräykset vaikeuttavat rakennusten myyntiä tai vuokrausta.

AMKE esittää selvitettäväksi mahdollisuutta ”roskapankin” perustamiseen tarpeettomaksi käyville oppilaitoskiinteistöille, jotka ovat aikanaan rakennettu julkisilla varoilla. Nyt tarpeettomat tilat käytännössä syövät koulutuksen rahoitusta. Tilaongelma on edessä myös sosiaali- ja terveyspalveluissa, joten turhien julkisten kiinteistöjen arsenaalille voisi olla laajempaa tarvetta.

*

Hyvät kuulijat,

Maailma, Suomi tai ammatillinen koulutus ei ole koskaan valmis. Me elämme keskellä muutoksia, joiden suunnat ja voimakkuudet voivat muuttua nopeastikin. Hyvä esimerkki tästä on kuluvan vuoden aikana havaittu talouden käänne. Taantuman sijaan ongelmaksi on noussut pula osaavasta työvoimasta.

Tämän toteamiseen ei Suomessa tänään ole parempaa paikkaa kuin Turku.

Nopeassa muutoksessa ammatilliselta koulutukselta vaaditaan aiempaan herkempää kykyä reagoida työelämän tarpeisiin. Paljon puhuttu asiakaslähtöisyys edellyttää joustamista asiakkaiden tarpeiden mukaan. Toimenpiteiden on oltava oikea-aikaisia.

Reformi tuo monia työkaluja nykyistä nopeampaan ja joustavampaan toimintaan koulutuksen järjestäjälle. Näitä mahdollisuuksia on osattava käyttää hyväksi. Käytännön työn uudistamista on oppilaitoksissa tehtävä yhdessä koko henkilöstön kanssa. Ilman opettajien ja muun henkilöstön osallistamista, voi muutoksen onnistuminen olla kyseenalaista. YLEn uutisoiman opettajakyselyn tulokset on syytä ottaa vakavasti.

Koulutuksen järjestäjien lisäksi vaatimus asiakaslähtöisyydestä ja nykyistä nopeammasta reagoinnista ulottuu myös hallintoon, joka päättää järjestämisluvista, tutkintojen perusteista ja muista koulutukseen reunaehdoista. Koulutuksen järjestäjät henkilöstöineen odottavat, että koko ammatillisen koulutuksen yhteiset työkalut ovat mahdollisimman valmiina ensi vuoden alkuun mennessä.

*

Me kaikki täällä tiedämme, että ammatillisella koulutuksella on kaksijakoinen tehtävä. Samanaikaisesti koulutamme ihmisiä tämän päivän työtehtäviin. Sen rinnalla meidän on koulutettava ihmisiä tulevien vuosikymmenien ammatteihin, joita emme kaikkia osaa edes kuvitella.

Alakohtaisen ammattitaidon rinnalla välttämättömiä ovat erilaiset oppimisen, ihmisten kanssa toimimisen, vastuunkantamisen ja välittämisen taidot. Näitä avuja meistä jokainen tarvitsee työelämän tämänhetkisissä muutoksissa. Ne ovat arvossa, jotta selviydymme ammattien ja työn tekemisen muutoksissa.

Ammatillinen koulutus menestyy, kun se osaa yhdistää nämä ajallisesti erilaiset tarpeet. Tämä vaatii kaikilta osapuolilta paljon. Muutosten edessä ovat niin valtiovalta (erityisesti OKM, TEM, VM ja Opetushallitus), koulutuksen järjestäjät henkilöstöineen ja koulutusmahdollisuuksia tarjoavat työpaikat.

Haluan korostaa, että yritysten tarpeet eivät ratkea pelkällä korkeakoulutuksella, sillä yritykset ja työpaikat tarvitsevat myös ammattiosaajia. Ammatillisella koulutuksen tärkeä tehtävä on mahdollistaa työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen.

*

Reformilla tavoitellaan toimintakulttuurin muutosta. Se tarkoittaa, että jokaisen koulutuksen parissa työskentelevän työhön tulee muutoksia. Meidän on luovuttava vanhasta ja turhasta, jotta saamme tilaa uudelle tekemiselle.

Reformin lähtökohtana ovat ympäröivän maailman ja työn muutokset. Tämän vuoksi koulutuksen sisällöt ja muodot vaativat uudistamista. Laajeneva henkilökohtaistaminen, oppiminen työpaikoilla ja muu yhteistyö työelämän kanssa ovat pedagogista työtä, mikä vaatii omaa osaamistaan.

Opiskelijan oikeus yksilölliseen polkuun ja oman näköiseensä koulutukseen vahvistuu. Samanaikaisesti opettajuuden odotetaan siirtyvän yhä enemmän tiimityön suuntaan pois yksilökeskeisyydestä. Tällaiset muutokset tapahtuvat vain yhdessä henkilöstön kanssa työtä ja toimenkuvia kehittäen.

Koulutuksen – ainakin rahoituksen – muuttuminen ympärivuotiseksi sekä nuorten ja aikuisten koulutuksen yhdistäminen kyseenalaistavat nykyiset työ- ja virkaehtosopimukset ja työaikajärjestelmät. Näiden uudistamiseen kohdistuu suuri paine.

*

Ammatillisen koulutuksen uusi laki, asetukset ja järjestämisluvut tulevat voimaan vuoden vaihteessa, mutta reformi ei tuolloin valmistu. Vuoden vaihde ei ole alkupiste vaan välivaihe muutoksessa, joka on ollut käynnissä pitkään.

Uskallan väittää, että reformi on prosessi, joka ei ole koskaan valmis. Sen ei ole tarkoituskaan tulla valmiiksi, koska osaamisen tarpeet muuttuvat koko ajan. Koulutuksen on mentävä tämän muutoksen kärjessä.

Koulutuksen johtajien on kyettävä kertomaan omille opettajilleen ja muulle henkilöstölle, miksi koulutuksen on muututtava. Meidän on osattava argumentoida, että ammatillinen koulutus pysyy merkityksellisenä vain vastatessaan eri asiakkaidensa muuttuviin tarpeisiin.

Samalla voimme muistuttaa, että reformi ei ole syntynyt tyhjästä. Jo 1990-luvulla saimme näyttötutkinnot, kolmevuotiset perustutkinnot ja työssäoppiminen. Viime vuosikymmenellä tulivat ammattiosaamisen näytöt, osaamisperusteisuus ja valmistavat koulutukset. Nämä ovat esimerkkejä askeleista, joilla ammatillinen koulutus on mennyt eteenpäin. Vallankumouksen sijaan kyse on jatkumosta.

Nyt käsillä olevaan reformiin liittyy aiempia muutoksia enemmän epävarmuutta johtuen rahoituksen pienentymisestä. Leikkausten vaikutuksia on vaikea erottaa uudistuksista. Koulutuksen resurssien pitkäjänteinen turvaaminen edellyttää, että koulutus on vetovoimaista ja saamme hyviä opiskelijoita. Tämäkin pitää henkilöstölle osata kertoa myönteisellä tavalla.

Tehdessämme uudistuksia meidän on muistettava, että koulutuksen on oltava kiinnostavaa ja merkityksellistä työnantajien ja yrittäjien lisäksi koulutukseen hakeutuville ihmisille.

Koulutuksen järjestäjien, yritysten ja muiden työpaikkojen on tehtävä yhteistyötä, jotta tämä toteutuisi. Haluammepa tai emme, ammatillista koulutusta ja sen reformia tullaan ensi vuosi kymmenellä arvioimaan tulostemme perusteella.

*

Hyvät kuulijat

Meidän on kiinnitettävä huomiota ammatillisen koulutuksen vetovoimaan. Viime vuosikymmenellä vetovoima parani, mutta viimeisten viiden vuoden aikana suunta on ollut alaspäin. Kiinnostus ammatillista koulutusta kohtaan on valitettavasti vähentynyt nuorten parissa.

Onneksi olemme pysyneet merkityksellisinä aikuisille, joten opiskelijamäärät kokonaisuudessaan eivät ole romahtaneet vaan kasvaneet.

Nuorten kiinnostus on kuitenkin tärkeää, jotta eri ammatteihin saadaan hyviä ja motivoituneita työntekijöitä tulevaisuudessakin.

Vetovoiman heikentyminen on ongelma yrityksille, jotka tarvitsevat ammattiosaajia. Se on ongelma koulutuksen järjestäjille, jotka tarvitsevat opiskelijoita. Vetovoiman heikentyminen on ongelma myös väärän valinnan tekeville ihmisille, jos he päätyvät koulutukseen, joka ei vastaa heidän tarpeitaan.

AMKE ja reilut 40 koulutuksen järjestäjää kokoavat ensi talveksi resurssinsa yhteen kampanjoidakseen ammatillisen koulutuksen puolesta. Vetovoimatyö on pitkäjänteistä ja vaatii eri osapuolten yhteistyötä. Mukaan tarvitaan ehdottomasti myös elinkeinoelämä, josta tarvitsemme vahvaa viestiä ammattiosaamisen tärkeydestä nuorille ja heidän vanhemmilleen sekä peruskouluihin.